

Збірник практичних матеріалів для формування критичного мислення учнів (фрагмент)*

Вступ

Навички критичного мислення є життєво необхідними і для дорослих, і для дітей. Дорослих часто складно навчити критично сприймати будь-яку отриману інформацію, з дітьми це простіше. Саме тому вчителі так натхненно шукають цікаві способи інтегрувати нові методики у навчальний процес. Що таке навички критичного мислення та які підходи до їх формування використати?

Термін «критичне мислення» відкритий для інтерпретацій. Але найпростіше розуміння – це більше, ніж вміння мислити ясно, раціонально та самостійно. Критичне сприйняття інформації означає можливість сформулювати власну думку, незалежну від зовнішніх факторів. Мова йде про дисципліну в думках, про вміння без емоцій шукати логічне пояснення тим чи іншим ситуаціям. Разом з тим не варто забувати, що це поняття охоплює здатність бути відкритим до інших точок зору та думок.

Аби навчити дитину мислити критично, не потрібно писати стоси планів-конспектів та поурочних планів. Вам не доведеться залучати додаткове обладнання чи запрошувати фахівців на урок. Усе, що вам потрібно – це бажання та декілька простих стратегій.

Розвиваючи в дітей критичне мислення, скористайтеся цими десятьма порадами:

10 заповідей вчителя, який навчає критично мислити

1. Говоріть менше, аби діти більше думали.
2. Не будьте матінкою-гускою для школярів, розжовуючи весь урок та вкладаючи їм у дзьобики знання. Не розбирайте матеріал за них, навчіть розбиратись самостійно.
3. Зосереджуйтесь на фундаментальних концепціях та основних аспектах проблеми, дозволяючи дітям самостійно розкривати деталі.
4. Починаючи працювати з класом, опишіть свою викладацьку концепцію та озвучте власні очікування від співпраці, у вас мають бути свої стратегії навчання, які зруйнують плани школярів не навчатися.
5. Висловлюйте свою думку стосовно певного питання. Якщо у дітей виникли труднощі з обробкою інформації, опишіть власний спосіб критичної оцінки проблеми. Якщо потрібно, сповільніть темп розповіді – ви профі, а вони лише стають на шлях формування критичного мислення.
6. Використовуйте групову роботу з конкретними завданнями, часовими рамками та обговоренням результатів.
7. Влаштовуйте дискусії, намагайтесь залучити весь клас до обговорення проблем у тій чи іншій формі.
8. Розробіть власну систему оцінювання роботи школярів, головне, аби діти розуміли, за що вони отримують чи не отримують оцінки.
9. Частіше викликайте учнів, які не піднімають рук. Створіть ланцюжок відповіді (один учень починає, другий продовжує, а третій закінчує думку) чи попросіть

іншого школяра проаналізувати відповідь, аби весь клас був у тонусі й слухав тих, хто відповідає.

10. Регулярно ставте питання своїм учням. Вивчайте різні аспекти їхнього мислення: мету, докази, дані, претензії, переконання, інтерпретації, висновки, наслідки думки, відповіді на альтернативні точки зору тощо.

Як допомогти учням опанувати основи критичного мислення?

Уявіть, що до ваших учнів підходить незнайомец, представляється поліцейським та пропонує взяти участь у спецоперації. Хтось зі школярів радісно погодиться, адже це так цікаво! Але хтось насторожиться та запитає себе: а чому поліція звертається до дітей, та ще й саме до нас? Може, треба розповісти про це комусь із дорослих?

Якщо діти розмірковують саме так, то можна сказати, що в них непогано розвинене критичне мислення. А от якщо в них нічого не викликає підозри, то це вже проблема. Ситуацій, коли без навичок критичного мислення ніяк не обійтись, безліч, тому його розвиток став одним зі стратегічних завдань НУШ.

Що таке критичне мислення?

Не приймати на віру всю інформацію, що оточує нас, знаходити зерно істини навіть у найскладніших суперечках, уміти ставити питання та шукати докази – все це може людина з розвиненим критичним мисленням.

Що ж таке критичне мислення? Це багатомірне поняття, що включає такі складові:

- аналіз, синтез і обґрунтування оцінки достовірності чи цінності інформації;
- уміння сприймати ситуацію глобально, шукати причини та альтернативні рішення;
- здатність не тільки відстоювати свою позицію, а й змінювати її з урахуванням аргументів та фактів;
- уміння приймати непрості рішення.

Критичне мислення – один з найголовніших трендів сучасної освіти. Науковці наголошують, що без нього неможливе виховання особистості, що самостійно і творчо мислить. Такий спосіб мислення дає багато переваг, серед яких глибоке розуміння власних цінностей та потреб, можливість швидко приймати важливі рішення, здатність протистояти інформаційному тиску (який у наш час дуже потужний) та виділяти потрібне, а також толерантне ставлення до думок інших.

На щастя, критичне мислення – це не те, з чим народжуються, його цілком можливо розвинути. Зробити це можна у будь-якому віці, але починати краще все ж таки у дитинстві. І чудово, що вчити дітей правильно сприймати інформацію можна на будь-якому уроці.

Структура уроку

Техніки розвитку критичного мислення цікаві тим, що застосовувати їх можна щодня і на будь-якому уроці. При цьому структура такого заняття зовсім нескладна:

1. Виклик.

Вступна частина уроку. Необхідна для актуалізації опорних знань: нехай діти розкажуть, що вони вже знають з обраної теми та що можуть дізнатися. Таким чином ви створюєте ґрунт для засвоєння нових знань.

Які навчальні методи можна використати? «Мозковий штурм», «Асоціативний кущ», «Кластер», «Кошик ідей», «Дерево передбачень», «Діаграму Венна» тощо.

2. Осмислення.

Основна частина уроку. Учитель знайомить учнів із новою інформацією, при цьому важливо допомогти їм правильно скомпонувати отримані знання. Нехай школярі поставлять запитання, спробують застосувати нові знання на практиці, розкажуть про свої очікування та результати, а також зроблять висновки.

Які навчальні методи можна використати? «Карту поняття», «Ажурну пилку», «Навчаючи, вчуся», «Т-таблицю», картографування тексту, дискусію INSERT тощо.

3. Рефлексія.

Остання частина уроку – фактично підбиття підсумків. Це найважливіший етап, під час якого відбувається систематизація, узагальнення та інтерпретація основних ідей уроку. Важливий момент: обмін думками між учнями та висловлення особистого ставлення до вивченого.

Які навчальні методи можна використати? «Бортовий журнал», «Сенкан», «Фіш-бон», «Шкалу думок», «ПРЕС», «Концептуальну таблицю» тощо.

Використовуємо методи розвитку критичного мислення на практиці

А тепер давайте подивимося, як можна використовувати ці методи навчання на практиці. Для прикладу візьмемо урок з економіки для 11 класу на тему «Роль держави в економіці».

Етап перший: виклик. Запропонуйте учням «Мозковий штурм». Розподіліть їх на команди та дайте завдання зробити припущення щодо того, яку роль відіграє держава у формуванні економічної стратегії та за що саме відповідає. Усі свої думки школярі мають записати, а потім кожна команда представить висновки. Перемагає та команда, яка найбільш повно, точно і обґрунтовано побудувала відповідь.

Етап другий: осмислення. Зосередьтесь на темі заняття. Вчитель розповідає про те, яку роль держава насправді відіграє у ринковій економіці, як приймаються ключові рішення, та які фактори можуть впливати на стан речей. Тут можна використати прийом «Знайди помилку», свідомо надаючи хибну гіпотезу, наприклад:

«Ринкова економіка розвивається стабільно. Якщо робити все правильно, то спадів, які спричиняють такі явища як банкрутство підприємств, занепад виробництв та безробіття, не буде». Тоді як насправді все навпаки: економіка розвивається циклічно, а спад є цілком закономірним явищем.

Поділіть учнів на групи, у яких вони зможуть обговорити цю гіпотезу та знайти відповіді на запитання: «Чи погоджуєтесь ви з цим твердженням?», «Як ви можете обґрунтувати свою думку?», «Яке ваше розуміння економічних процесів?». У кожній групі один з учнів має виступати як аналітик, завданням якого буде виявлення протилежних точок

зору та фіксація ключових аргументів. Дайте йому секретне завдання: нехай аналітик спостерігає за тим, як саме учасники групи доходять тих чи інших висновків.

Потім аналітики окремих груп мають об'єднатися в одну команду та відслідкувати етапи розвитку ідей та аргументів учнів. На основі цього виводиться висновок учнів про те, як саме відбувався вибір на користь тієї чи іншої точки зору? Це завдання досить складне, тому вчителю варто допомогти учням. А потім можна заслухати доповіді команд, які мають презентувати свою точку зору, аргументувавши її. Перемагає та команда, яка не просто зробила правильні висновки, а ще й змогла надати вичерпну аргументацію. При цьому варто враховувати думку аналітиків.

Етап третій: рефлексія. На цьому етапі можна запропонувати учням ще одну вправу, засновану на методі INSERT. Для цього після завершення розповіді виділіть основні поняття – нехай учні їх занотують та поставлять поруч з ними відповідні позначки:

- + (я це знав);
- - (я цього не знав);
- ? (це мене здивувало);
- ! (про це я хотів/хотіла би дізнатися більше).

Після цього вчитель пропонує учням визначити, чому вони навчилися на уроці, що було найцікавішим, про що хотілося б почути ще, та оцінити свої знання за 5-бальною шкалою.

[...]

Практичні методи та прийоми для розвитку критичного мислення

«Технологія синквейн» («Сенкан»)

Якщо клас володіє мистецтвом складання хайку, то вважайте, вони знайомі з технологією «Сенкан». Як і біовірш, про який ми писали вище, вона робить зі школярів поетів, але тут інші правила. Колись синквейн мав чіткі акценти, які не можна ігнорувати, зокрема – кількість рядків, кількість складів у рядку, наголоси. Варто відходити від такої практики, надаючи більше простору для творчості.

Правила створення синквейна:

- **1-й рядок** – тема (прописується одним словом, іменником).
- **2-й рядок** – два слова, які розкривають тему (бажано, прикметники).
- **3-й рядок** – три слова на позначення дії, яка пов'язана зі словом у темі (дієслова, дієприкметники та дієприслівники).
- **4-й рядок** – це не набір слів, це фраза, яка стане вираженням ставлення до теми (власний вислів чи чийсь афоризм, приказка).
- **5-й рядок** – одне слово, яке стане висновком (найчастіше це синонім до слова в темі).

На урок
Перший, відкритий
Поспішаю, хвилююся, та йду
Дарую себе дітям
У школі.

Цікаво, що технологія легко адаптується до всіх уроків. Можете дати завдання написати сенкан як завдання найвищого рівня складності.

Наприклад, для хімії:

- 1 рядок – назва речовини.
- 2 рядок – її основні характеристики.
- 3 рядок – дії, які виконує чи запускає речовина.
- 4 рядок – визначення.
- 5 рядок – інша назва цієї речовини.

Для історії:

- історична постать;
- характеристика;
- вчинок;
- посада;
- значення в історії.

Постать можна замінити датою чи подією і за тією ж логікою побудувати завдання.

Така проста технологія, окрім розвитку критичного мислення, здатна підвищити інтерес до теми, розвинути креативність, удосконалити комунікативні навички. Також це непоганий спосіб зацікавити дітей, які люблять поезію і не люблять точні науки.

***Отримайте повну електронну версію книги у подарунок по завершенні заходу у разі замовлення свідоцтва учасника конференції**
<https://naurok.com.ua/conference/media-critical-thinking> .